

بررسی برخی از عوامل کمک کننده به آموزش و پرورش جهت ترویج فرهنگ ایثار و شهادت

عسل اسماعیلی¹

چکیده

هدف از پژوهش حاضر ، بررسی میزان موفقیت آموزش و پرورش در ترویج فرهنگ ایثار و شهادت است . روش پژوهش حاضر کیفی و در قالب مروری - توصیفی می باشد و برای گرد آوری داده ها ، از منابع معتبر علمی ، اسناد موجود و مطالعات کتابخانه ای استفاده شده است . این اطلاعات به صورت توصیفی ، تحلیل و تفسیر شده اند . یافته های پژوهش حاضر نشان می دهد که مفاهیمی که در کتاب های درسی هست بسیار پراهمیت در ترویج فرهنگ ایثار و شهادت هستند باید به نگارش کتاب درسی نظارات بالایی صورت بگیرد . ما در این پژوهش به بررسی برخی از عواملی که در گسترش فرهنگ ایثار و شهادت به کمک آموزش و پرورش می آیند را بررسی میکنیم . نتیجه ی این پژوهش نشان می دهد که مضامین کتاب های درسی ، مساجد ، رسانه ها و... می توانند در گسترش فرهنگ ایثار و شهادت کمک کننده در آموزش و پرورش باشند .

کلید واژه ها : فرهنگ ایثار و شهادت ، آموزش و پرورش

¹*نویسنده ی مسئول ، دانشجوی کارشناسی آموزش ابتدایی دانشگاه فرهنگیان ، اردبیل ، ایران .
asal94.esmaeili@gmail.com

مقدمه

فرهنگ، اساس پیشرفت و تعالی انسان‌ها و نشان‌دهنده اصالت یک ملت است. در تمام جوامع بشری، ارزش‌هایی وجود دارد که بنیان اصلی فرهنگ آن جامعه را شکل می‌دهند. اهمیت و جایگاه این ارزش‌ها به گونه‌ای است که هر ملتی، هویت و حیات اجتماعی و سیاسی خود را در پای بندی و احترام به آنها و انتقال کامل آن به نسل‌های آینده می‌داند. فرهنگ ایثار و شهادت یکی از این ارزش‌هاست که در تمام جوامع دارای ارزش و جایگاه ویژه‌ای است و به عنوان یک فرهنگ رشد یافته و مترقی، جزء برترین مفاهیم الهی و والاترین ارزش‌هایی است که یک فرد متعهد و پای‌بند به ملاک‌های انسانی و اخلاقی می‌تواند به آن مقام دست یابد (غلامی علوی، ۹: ۱۳۹۳).

تعریف مفاهیم اصلی

ایثار: این کلمه به معنای بذل و بخشش، ترجیح دادن بعضی بر بعضی دیگر، گذشت کردن از حق خود برای دیگران، غرض دیگران را بر غرض خویش مقدم داشتن، منفعت غیر را بر مصلحت خود مقدم داشتن، دیگری را در رساندن به منفعت و دفع مضرت بر خود مقدم داشتن آمده است (دهخدا، ۱۳۷۶، ج ۳: ۳۱۶۶). ایثار در اصطلاح دانش اخلاق، دومین نوع از انواعی است که تحت فضیلت «سخا» قرار دارد و مراد از آن این است که انسان از آنچه خود بدان نیاز دارد، جوانمردانه بگذرد و آن را به دیگری که بدان نیازمند است ببخشد و این گذشتن و بخشیدن که همانا دیگری را بر خود برگزیدن است، ملکه نفس آدمی شود (دایره المعارف تشیع، ۷۸: ۱۳۷۵).

شهادت: مرحله و درجه پایانی ایثار «شهادت» است و آن را می‌توان کامل‌ترین جلوه ایثار دانست. در اسلام کشته شدن آگاهانه در راه آرمانی مقدس و پاکی که به تعبیر قرآن

«في سبيل الله» نامیده می شود، شهادت نام دارد (علی اکبری، ۱۳۸۹: ۱۷۶).

فرهنگ ایثار و شهادت : عبارت است از مجموعه آگاهی ها، باورها، آداب و اعتقادات و اعمالی که موجب وصل انسان به عالی ترین و والاترین درجه ایثار و کمال، یعنی مرگ آگاهانه در بررسی جایگاه الگوی مفهومی فرهنگ ایثار و شهادت و ارزیابی میزان تحقق آن در راه خدا می شود و همچنین هر گونه آثار باقی مانده از شهدا و ایثارگران درباره ایثار، شهادت، شهید، سیره و روش و پیام شهیدان و بالاخره تربیت پاک و مقدس آنان بخشی از این فرهنگ است (غفاری هاشجین و افضلیان اسلامی، ۱۳۹۰: ۲۷).

هدف کلی آموزش و پرورش در هر جامعه ای این است که هر فرد را طبق الگوی اعتقادات و ارزش های فرهنگی، دینی، اجتماعی و سیاسی خود تربیت کند و انسانی متناسب و شایسته آن جامعه تحویل دهد. بر همین اساس، هر جامعه ای از انسان مطلوب خود تصویری دارد و غایت معینی برای آموزش و پرورش قائل است. از این رو برای تعیین اهداف، مستلزم ملاحظات فلسفی، دینی، فرهنگی، سیاسی، اجتماعی و اقتصادی است و نظام آموزشی، مهم ترین عنصر در انتقال ارزش های دینی در یک جامعه به حساب می آید (خوش قدم خو و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۷۱).

با توجه به اینکه مهم ترین سرمایه هر ملت، جوانان آن کشور هستند و طرز فکر، نگرش، رفتار و روحیه نسل جوان هر مرز و بوم تعیین کننده خط مشی آتی کشور خواهد بود، نوجوان و جوان اگر پایه های فکری مستحکم و صحیحی داشته باشد، در آینده به فردی مفید تبدیل خواهد شد و بالعکس اگر از پایه های سست فکری و عقاید و فرهنگ غلط پیروی کند، فردی متزلزل و بی هویت خواهد شد. در دنیای معاصر که دشمنان با تهاجم فرهنگی در عرصه جنگ نرم هر

روز سعی دارند به ترفندی جوانان را از باورهای ارزشی خود دور سازند و آنان را بیهویت و پیرو فرهنگ غرب کنند، تربیت فرزندان در پرتو فرهنگ ایثار و شهادت می تواند ضامن رشد و تعالی اخلاقی و معنوی آنان و بهترین و قوی ترین ساز و کار در این راستا باشد (حیدری، ۱۳۹۲: ۷۱).

بنابراین انتقال این ارزش ها به نسل جدید از اهمیت بسزایی برخوردار است و نخستین راه در انتقال و نهادینه سازی این فرهنگ، تعلیم و تربیت است. از این رو، نظام آموزشی کشور، بایستی شکوفایی و پرورش این عناصر ارزشی بنیادین را سرلوحه اهداف و برنامه های خود قرار دهد. (سعیدمنش، الهی، ۱۳۸۹: ۱۸۶).

حسن زاده (۱۳۸۲) در پژوهشی با عنوان «نقش و کارکرد نهادهای آموزشی در انتقال ارزش های اجتماعی - فرهنگی» به این نتیجه رسید که نهادهای آموزشی هر کشور در انتقال ارزش ها، سنت ها و هنجارهای اجتماعی نقش مهمی دارند و منعکس کننده ارزش ها و هنجارهای فرهنگی - اجتماعی جامعه محسوب می شوند.

یافته های تیسدل (۲۰۰۳)، آیزنر (۲۰۰۲) و ژیرو (۱۹۹۲) بر این نکته اشاره دارد که یکی از اهداف مهم آموزش و پرورش، تدوین برنامه درسی در راستای پرورش باورها، نگرش ها و رفتارهای ارزشی و فرهنگی ملت هاست. پژوهش های دیگری نیز مانند: میدگلی و اندرمان (۲۰۰۳)، نیمی و جون (۱۹۹۳) و ریبا (۱۹۹۷) نشان داده اند که آموزش ارزش ها از طریق نظام آموزشی بسیار مؤثر است، زیرا می تواند نسل نو را قادر می سازد تا جامعه ای بهتر و مطلوب تر ایجاد کند.

جعفری هرندی و ییزدخواستی (۱۳۹۳) در پژوهشی با عنوان «تحلیل میزان توجه به مفاهیم فرهنگ ایثار و شهادت

در کتاب های درسی دوره آموزش عمومی» به این نتایج دست یافتند:

1) در مجموع، ۱۲۳۰ مرتبه به محورها و مؤلفه های فرهنگ ایثار و شهادت توجه شده است.

2) بیشترین توجه به محور ایثار، در کتاب فارسی کلاس دوم راهنمایی و کمترین توجه به [این] محور و سایر اصطلاحات، در کلاس دوم ابتدایی و کتاب های تاریخ اول و دوم راهنمایی شده است.

شهر کی پور (۱۳۹۲) در پژوهشی با نام «بررسی محتوای کتب درسی دوره راهنمایی تحصیلی در گسترش فرهنگ ایثار و شهادت» به این نتیجه رسید که محتوای کتب درسی دوره راهنمایی، در درونی کردن فرهنگ ایثار و شهادت، افزایش اعتقاد دانش آموزان به ارزش های فرهنگ ایثار و شهادت، احترام به قشر ایثارگران، آشنایی دانش آموزان با ویژگی های شهدا و تبلیغ و ترویج ارزش های فرهنگ ایثار و شهادت و دفاع مقدس نقش داشته است.

مرزوقی و فولادچنگ (۱۳۹۰) در پژوهشی با نام «ارزیابی برنامه درسی دوره ابتدایی (اهداف و محتوا) از منظر فرهنگ ایثار و شهادت» به این نتایج دست یافتند که در اهداف کلی دوره ابتدایی تنها در حوزه اجتماعی یک مورد و در حوزه اهداف سیاسی در مورد و در اهداف اعتقادی دوره ابتدایی نیز تنها یک مورد به طور مستقیم به این موضوع پرداخته اند. نتایج تحلیل محتوا نشان داد که در کتب درسی دوره ابتدایی، بیشتر به مبانی ایثار و شهادت پرداخته شده است. همچنین، از بین مؤلفه های مبانی ایثار و شهادت بیشتر به صفات متعالی، همدلی و حق گرایی پرداخته شده و از بین مؤلفه های مفاهیم ایثار و شهادت نیز مقوله معرفی الگوها مورد توجه بیشتری بوده است.

هاونگی (۱۳۸۹) در پژوهشی با نام «شیوه های پرورش فرهنگ شهادت در نظام تعلیم و تربیت» این راهکارها را پیشنهاد می کنند: ۱. تدوین برنامه درسی مبتنی بر مؤلفه های فرهنگی شهادت در مقاطع گوناگون تحصیلی؛ ۲. بررسی آثار مخرب برنامه درسی پنهان از جنبه فرهنگ ایثار و شهادت؛ ۳. چگونگی استفاده از زبان هنری در پرورش فرهنگ ایثار و شهادت؛ ۴. شناسایی فرصت های یادگیری مناسب از جنبه فرهنگ ایثار و شهادت.

هاونگی (۱۳۸۹) همچنین در پژوهشی با عنوان «بررسی میزان برخورداری کتاب های درسی دوره راهنمایی تحصیلی، از مؤلفه ها و مفاهیم مربوط به فرهنگ شهادت» به این نتیجه رسید که از بین تمام صفاتی که برای شهید در تمام کتب دوره راهنمایی تحصیلی مطرح شده به صفت شهادت طلبی بیش از سایر صفات اشاره شده است و بقیه صفات مطرح شده به میزان خیلی کم در تمام کتب درسی مورد بحث قرار گرفته اند. بدین مفهوم که صفاتی نظیر حقیقت جویی، شجاعت، صبر و استقامت، دین داری، ذلت ناپذیری و عزت تقریباً مورد غفلت قرار گرفته اند. همین طور از لحاظ ابعاد، بعد کار کرد اجتماعی مورد توجه بسیار کمی قرار گرفته است.

یافته های پژوهش سبحانی نژاد و یوزباشی (۱۳۸۷) با عنوان «بررسی میزان توجه به مفاهیم فرهنگ ایثار و شهادت در محتوای کتاب های درسی فرهنگ اسلامی و تعلیمات دینی دوره

راهنمایی کشور» از این قرار است: ۱. عمده ترین مؤلفه های فرهنگ ایثار و شهادت شامل: کشته شدن در راه خدا، از خود گذشتگی، دگرخواهی، خداجویی، معارضه با خشونت طلبی، مبارزه با تجاوزگری و ظلم، مبارزه در راه خدا، کاری بالاتر از وظیفه انجام دادن، تلاش و سازندگی، مقاومت و ایستادگی، بصیرت، مشارکت در کار گروهی، تقوا، مردن با عزت، منادی

عدالت، ادای تکلیف الهی، قناعت و صبر، توکل بر خدا، فداکاری، صداقت و دوری از دنیا پرستی است؛ ۲. در مجموع تحلیل کتاب های درسی فرهنگ اسلامی و تعلیمات دینی دوره راهنمایی مشخص شد که کتاب های مذکور، ۲۹۹ مرتبه به مؤلفه های فرهنگ ایثار و شهادت توجه کرده اند؛ ۳. بیشترین توجه به مؤلفه های مبارزه با ظلم (۶۴ مرتبه) و مقاومت و ایستادگی (۵۴ مرتبه) بوده است؛ ۴. کمترین توجه به مؤلفه های کاری بالاتر از وظیفه انجام دادن (بدون توجه و تلاش و سازندگی یک مرتبه) بوده است.

آرمند (۱۳۸۷) در تحقیق خود با عنوان «بررسی مفاهیم ایثار و شهادت در کتاب های درسی دوره ابتدایی، راهنمایی و متوسطه» دریافت که توزیع مفاهیم در سه دوره مناسب است و از نظر ارتباط عمودی بین مفاهیم بین دوره های تحصیلی هماهنگی وجود دارد، ولی در اکثر کتاب های درسی هر سه دوره به مفاهیم مرتبط با شهید و شهادت کمتر پرداخته شده و نیازمند توجه بیشتر است.

بهاگردی، سعیدی رضوانی و صحافیان (۱۳۸۷) در پژوهش خود به نام «تأملی در میزان استفاده از ظرفیت درس زبان و ادبیات فارسی (دوره متوسطه) در ترویج فرهنگ ایثار و شهادت» برای فرهنگ ایثار و شهادت، چهار وجه ادبیات عاشورایی، ادبیات دفاع مقدس، ادبیات پایداری سایر کشورها و ادبیات انقلاب اسلامی لحاظ کردند. بر اساس یافته های این پژوهش، از پتانسیل عظیم درس زبان و ادبیات فارسی دوره متوسطه در سرایت فرهنگ ایثار و شهادت تا حد زیادی غفلت شده است.

رعنایی پور (۱۳۸۵) در پژوهش خود با عنوان «پاسداری از فرهنگ ایثار و شهادت در حوزه آموزش و پرورش»، نقص در کتاب های درسی، ضعف در فضای فیزیکی مدارس و بی

توجهی کادر آموزشی را به عنوان مهم ترین عوامل تضعیف کننده فرهنگ ایثار و شهادت معرفی می کند.

فرهنگ ایثار و شهادت یکی از شاخصه های اصلی جهاد و مبارزه حق علیه باطل است، زمینه تاریخی ایثار و شهادت به صدر اسلام و دوره حیات پیامبر برمی گردد در جنگها و غزواتی که پیامبر شرکت داشتند افرادی در جنگ شهید شده یا دچار مجروحیت می شدند. این ارزش و فرهنگ شهادت در صدر اسلام وجود داشته و در زمان قیام امام حسین (ع) در نهضت عاشورا به اوج خود رسید. پس از پایان واقعه عاشورا فرهنگ ایثار و شهادت بیشتر جنبه نظری داشته و در اسناد و روایات باقی ماند یا دست کم در کمتر نهضت های انقلابی با این رویکرد دینی و ارزشی آشکار شد.

روش تحقیق

روش تحقیق حاضر کیفی و جزء تحقیقات در قالب مروری - توصیفی می باشد و برای جمع آوری داده ها و اطلاعات از مطالعه ی کتابخانه ای ، اسناد و منابع علمی ، و سایت های رسمی معتبر شامل : Books ، Google Scholar ، Noormags ، SID ، علم نت و پرتال جامع علوم انسانی با جستجوی کلید واژه های فرهنگ ایثار و شهادت ، آموزش و پرورش استفاده شده است .

یافته ها

نظام آموزش و پرورش بنا به ضرورت تغییرات اجتماعی یکی از سازمان های پیچیده و بزرگ اجتماعی در هر کشوری به شمار می رود. ثمربخشی این نظام از یک سو، تبدیل کردن انسان های مستعد به انسان های متعادل و رشد یافته است و از سوی دیگر، تأمین کننده نیازهای نیروی انسانی جامعه در بخش های متفاوت فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی است آموزش و پرورش باید در سراسر عمر ارائه شود و در فراهم آوردن مناسب آن برای همگان کوتاهی نشود که لازمه آن

همکاری همه نهادهای جامعه است (صافی، ۱۳۸۱). کمال انسان در نظام تعلیم و تربیت اسلام، رسیدن به قرب الهی است این هدف غایی، به اهداف زیر تقسیم میشود:

الف) اعتقادی

- تقویت ایمان و اعتقاد به مبانی اسلامی و بسط بینش الهی بر اساس قرآن کریم و سنت پیامبر و ائمه معصومین با مراعات اصول ۱۳ و ۱۲ قانون اساسی در مورد پیروان مذاهب اسلامی و اقلیت های دینی
- پرورش روحیه مبارزه با کفر و شرک و نفاق و همه مظاهر آنها

ب) اخلاقی

- ایجاد زمینه لازم برای خود شناسی به منظور خداشناسی
- شناخت، بررسی و هدایت استعداد های افراد در جهت اعتلای فرد و جامعه

ج) علمی و آموزشی

- تقویت روحیه حقیقت جویی، تعقل و تفکر، مطالعه، بررسی، تعمق، نقادی و ابتکار در تمام زمینه های اسلامی، فرهنگی، علمی و سازمان فنی و حرفه ای
- تقویت روحیه تعلیم و تربیت مستمر و تأمین زمینه های مناسب برای آن

د) فرهنگی و هنری

- شناخت، پرورش و هدایت ذوق و استعداد های هنری و زیبا شناسی
- شناساندن زیبایی های جهان آفرینش به عنوان جمال و کمال الهی

ه) اجتماعی

- پرورش روحیه پاسداری از قداست و استواری بنیان و روابط خانواده بر پایه حقوق و اخلاق اسلامی
- پرورش روحیه تحقق بخشیدن به قسط و عدالت اجتماعی و اقتصاد اسلام و پاسداری از آن

و) سیاسی و نظامی

- تربیت روحیه پذیرش حاکمیت مطلق خداوند بر جهان و انسان و آشنایی با شیوه های اعمال این حاکمیت در جامعه بر اساس اصل ولایت فقیه
- ایجاد روحیه اعتقاد به ائتلاف و تلاش در جهت تحقق الفت و وحدت فرهنگی نظامی و اقتصادی مسلمین و تعهد برادرانه نسبت به همه مسلمانان و حمایت از مستضعفان جامعه

ز) اقتصادی

- توجه به اهمیت رشد اقتصادی به عنوان وسیله ای برای رسیدن به رشد و تکامل معنوی انسان
- شناخت و شناساندن ارزش و قداست کسب کار و معاش حلال و پرورش روحیه مبارزه با بیکاری، بطالت و مشاغل کاذب

ح) زیستی

- تأمین سلامت جسمانی و روانی از طریق فراهم ساختن لوازم، شرایط و محیط مناسب برای تربیت بدنی و ورزش و تفریحات سالم
- آموزش و رعایت بهداشت فردی و جمعی (شکری، ۱۳۸۳ به نقل از صافی، ۱۳۸۱).

زیر ساختهای فکری هر جامعه ای از فرهنگ حاکم بر آن جامعه سرچشمه گرفته است و مقوله فرهنگ رابطه مستقیمی با زیرساخت های جامعه دارد. بنابراین، برای تغییر

در حاکمیت هر جامعه ابتدا باید از تغییر فرهنگ حاکم بر آن جامعه آغاز گردد که در این برهه از زمان دشمنان دین و قرآن و کشورهای سلطه گر چه در داخل و چه در خارج برای نیل به تغییر نوع حاکمیت در جامعه، تهاجم به نظام های فرهنگی را سرلوحه سیاست های توسعه طلبانه خود قرار داده اند. از آن جا که تاریخ ملتها، پنجره ای بر روی هویت ملی آنهاست، هر فرد با گذراندن دوران تحصیل، با تاریخ و نمادها، اندیشه ها و دین آشنا می شود. از همین روست که انسان ها در پرتو ارزشها متحول می شوند، در قالب فرهنگ و فلسفه حیاتی که به آن معتقدند استحکام روانی، شخصیتی و اجتماعی می یابند و به هویت ملی می رسند.

در این راستا، اصلی ترین ابزار انتقال و نگهداری ارزشهای اعتقادی جامعه، حفظ و پویایی تاریخ و میراث های گذشته را پس از خانواده و نهاد آموزش و پرورش تشکیل میدهد و آشکار است که در این زمینه آموزش و پرورش حیاتی ترین نهاد است که می تواند ضمن حفظ و اعتلای فرهنگ، سعادت فردی و اجتماعی را نیز فراهم آورد. با توجه به این نقش حیاتی که برای آموزش و پرورش مطرح شد؛ معلوم می شود که چرا مراکز آموزشی به عنوان اولین خاکریز، مورد هجوم بی رحمانه امپریالیسم فرهنگ قرار می گیرد. نهادینه کردن ارزش ها در جامعه، نیاز به برنامه ریزی و سازماندهی دارد و مسؤولیت این مقوله بر عهده کلیه نهادهای فرهنگی در جامعه، به ویژه آموزش و پرورش است و باید کاری کلیدی و مبنایی انجام پذیرد و گامهای اساسی در جهت ارائه الگوهای درست به نسل جوان برداشته شود که بتواند نیازهای متناسب با ارزش های انقلاب را پاسخگو باشد (تقی زاده، ۱۳۸۸).

اهمیت مساله و ضرورت طرح آن

دوران هشت سال دفاع مقدس، به عنوان نقطه عطفی در نمایاندن توان، شجاعت و استعداد بی نظیر جوانمردان و غیرت مندان ایران زمین به شمار می رود؛ در این دوران جامعه توانست با اتکای بر آموزه های دینی در این آزمون الهی، پیروزمند ظاهر شود. دستاوردهای دیرین تاریخ، مبین این واقعیت است که ایثار و شهادت به عنوان کارآمدترین عنصر فرهنگی در تاثیر بر فرآیندها و پدیده های اجتماعی تلقی می شود. فرهنگ ایثار و شهادت ارزش هایی را مطرح و نهادینه می سازد که در آن افراد یک جامعه به منظور تحقق خواستها و اهداف الهی خود بر اساس ارزشهای الهی حاضر به جانفشانی و حضور در صحنه های مجاهده میشوند. بنابراین از آن جایی که مهم ترین سرمایه هر ملت نوجوان آن است، طرز فکر نگرش و روحیه نوجوان هر مرز و بوم تعیین کننده خطمشی آتی کشور خواهد بود (شهرکی پور، ۱۳۹۲: ۹۸).

در دنیای امروز با توجه فراوانی منابع ارائه کننده ارزشها و هنجارها از یک سو و ارائه تصاویر گوناگون از فرهنگ و سنتهای گذشته از سویی دیگر و مواجهه با اندیشه ها و تفکرات خارج از جامعه خودی، جوانان با چهار راههای تصمیمگیری بسیاری مواجه اند و ممکن است به طرف خرده فرهنگ ها و ارزشهای نامتناسب با ارزشها و هنجار - های دینی جامعه خود حرکت کنند کلانتری و دیگران، ۱۳۸۸: ۱۲۶). اثر کار فرهنگی، صددرصد است و هیچ کار فرهنگی درست، بدون اثر نیست. راز کار فرهنگی را تبلیغات چی های جهانی میدانند. اگر این همه پول خرج می کنند و رادیو و خبرگزاری راه می اندازند، به این دلیل است که آثار و نتایج کار فرهنگی را می دانند. تاثیر هیچ سرمایه گذاری مثل کار فرهنگی قطعی و نتیجه اش صد در صد نیست (بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۶۸).

آگاهی دادن به جوانان و نوجوانان و ترغیب آنان به شناخت هویت دینی خویش بهترین راه در امان ماندن از ضربه های

سخت و مهلك این تهاجم است. نوجوانان و جوانان با روی آوردن به معنویت و تثبیت هویت دینی در روح و روان خود، نه تنها از آسیب های فرهنگی در امان خواهند ماند، بلکه جامعه بزرگ اسلامی را نیز در فرهنگ سازی دینی، یاری خواهند کرد (نگارش، ۱۳۸۰: ۲۵).

چنانچه واقعیت و زیبایی درونی و ظاهری فرهنگ ایشار و شهادت با شیوه هایی اثربخش برای عامه مردم به ویژه نسل جوان به تصویر کشیده شود و در عمق وجود آنانی که، ایشار و شهادت را تجربه نکرده اند، ریشه دواند، می توان شاهد الگویی پذیرنده هرچه بیشتر از این گنجینه گرانمایه بود، در نتیجه بایستی برای اشاعه فرهنگ ایشار و شهادت، مکانیزمهای جامعه پذیری را مطالعه نمود و دانست که انسان از طریق نهادها است که با یکدیگر ارتباط برقرار می سازند و این معنا یعنی «ایشار و شهادت»، نمادی است که حاصل ارزش های فرهنگی است و نماد علامتی است که می تواند مظهر یک چیز عادی و ارزشی شود. بنابراین پرداختن به موضوع تاثیر رسانه ها و میزان مصرف رسانه ای در نوجوانان و نگرش آنان به فرهنگ ایشار و شهادت از آن روی اهمیت و ضرورت دارد که رسانه ها ابزاری قدرتمند در ایجاد و شکل دهی شیوه زندگی و تغییر در نگرش افراد به خصوص قشر نوجوان می باشد. زیرا در سنین نوجوانی و جوانی شخصیت فرد شکل گرفته و طی روند جامعه پذیری و فرهنگ پذیری، ارزشها و هنجارهای جامعه خود را درونی می کند و بر اساس آنها رفتار و اندیشه های خود را شکل می دهد کلانتری و دیگران، ۱۳۸۸: ۱۲۶.

رسانه پر مصرف دانش آموزان تلویزیون می باشد که این نتایج با نتایج روشندل اربطانی و امیری (۱۳۸۹) نیز همخوانی دارد و در آن تحقیق نیز نشان داده شد که رسانه پر مصرف دانش آموزان تلویزیون می باشد. همچنین نتایج با تحقیق هرسیج و محمود اوغلی، عیسی نژاد و رهبر قاضی در سال

۱۳۹۰ همخوانی دارد که نشان دادند تاثیرات مصرف رسانه ای بر هویت اجتماعی دانشجویان دانشگاه اصفهان همبستگی معناداری میان ابعاد کیفیت و کمیت رسانه های جمعی با ابعاد هویت اجتماعی پاسخگویان وجود دارد. همچنین با توجه به این که کتب درسی نیز به عنوان یک رسانه عمل می کنند، در نتیجه تحقیق شهر کیپور در سال ۱۳۹۲ نیز نشان داد که محتوی کتب درسی در درونی نمودن فرهنگ ایشار و شهادت، افزایش اعتقاد دانش آموزان به ارزش های دفاع مقدس، احترام به اقشار ایشارگران (جانبازان، آزادگان و خانواده های شاهد) آشنایی دانش آموزان و ویژگی شهادی دانش آموز و تبلیغ و ترویج ارزشهای دفاع مقدس، نقش داشته است..

امروزه رسانه ها، خصوصاً رسانه های جمعی عامل مهمی در اثرگذاری بر افکار عمومی و جهت دهی به رفتارهای اجتماعی محسوب میشوند. رسانه ها ابزاری قدرتمند در ایجاد و شکل دهی شیوه زندگی و تغییر در نگرش افراد به خصوص قشر نوجوان میباشد و از آن جایی که مهم ترین سرمایه هر ملت نوجوان آن است، طرز فکر نگرش و روحیه نوجوان هر مرز و بوم تعیین کننده خط مشی آتی کشور خواهد بود(شهرکی پور ، ۱۳۹۲ ۹۸).

رسانه ها توانایی ایجاد و تغییر نگرش در افراد را دارا هستند و بنابراین ابزاری قدرتمند در اختیار فرهنگ جامعه می توانند باشند، زیرا امروزه در سایه جهانی شدن فرهنگ هر جامعه ای متاثر از رسانه ها می باشد. بنابراین بررسی رابطه بین نوع و میزان مصرف رسانه ای افراد امری ضروری است که باید به طور وسیع به آن پرداخته شود. از سویی دیگر دانش آموزان این کشور به عنوان آینده سازان این مرز و بوم از اهمیت و حساسیت خاصی برای مسئولان و دلسوزان نظام برخوردارند.

با توجه به این که هنوز هم رسانه مورد استفاده اکثر دانش آموزان تلویزیون بوده و رسانه ملی سهم عمده ای از میزان مصرف رسانه ای را دارد، بایستی این رسانه با تولید محتواهای اثرگذار در طولانی مدت از جمله سریال های دنباله دار و با شیوه های جذاب و غیر مستقیم بکوشد مولفه های فرهنگ ایثار و شهادت ترویج داده شود.

مسئولان رسانه ملی و برنامه سازان تلویزیونی می بایست با مخاطب شناسی نسل جوان و نوجوان نیازسنجی دقیق انجام داده و بر اساس این نیاز سنجی اقدام به تولید برنامه با شیوه های به روز، در جهت ترویج فرهنگ ایثار و شهادت نمایند و گرنه سلیقه و ذهنیت برنامه سازان با آن چه نوجوانان و جوانان نسل امروز به آن رغبت دارند تفاوت بسیاری دارد.

به صرف پخش سخنرانی مذهبی و با حضور کارشناس مذهبی در رسانه، نمی توان نسل جدید را با آموزه های مذهبی آشنا و علاقه مند نمود؛ همان طور که مشاهده شد بیشترین برنامه مورد توجه دانش آموزان در تلویزیون و ماهواره فیلم و سریال می باشد و برنامه های اجتماعی درصد کمی را به خود اختصاص می دهد، بنابراین باید به طور غیرمستقیم و از طریق فیلم، پویانمایی، بازیهای رایانه ای و ... مفاهیم موردنظر برنامه - سازان را گنجانده و منتقل نمود. انتقال غیر مستقیم مفاهیم، بسیار ارزشمندتر و قابل پذیرش تر برای نوجوانان می باشد.

چون فطرت نوجوان پاک است و هر چیزی را قبل از مقایسه و ارزیابی، جذب می نماید؛ ضروری است رسانه ملی، محتوای بسیار جذابی برای مقابله با سیل عظیم برنامه های ماهواره و فضای مجازی تولید نماید؛ تولید محتوا بایستی توسط اهل فن خوش ذوق و با تجربه صورت گیرد؛ نه این که هر برنامه ساز با یک مدرک مرتبط یا غیر مرتبط برای آینده

فکری نوجوانان و فرهنگ سازی آن، بنا به تشخیص خودش چیزهایی را رواج داده و بدعت گذارد. امروزه در رسانه ما، خلاء افرادی که دارای سواد رسانه ای بوده و هم چنین مخاطب شناسی دانسته و ذوق خلاقه هنری داشته باشد، بسیار دیده می شود.

باید از ایجاد محدودیت ها (فیلترینگ)، هم به منظور جلوگیری از انحراف فکری نوجوانان از طریق رسانه و فضای مجازی، استفاده مفید نمود. همان گونه که عقل حکم می کند بایستی سم خطرناک را از دسترس هر انسانی که ممکن است به اشتباه به جای آب گوارا بنوشد دور نگه داشت. این مسئله در کشورهای توسعه یافته به عنوان امری مسلم و متجدد پذیرفته و در میان خانواده ها جا افتاده است، در حالی که در کشورهای در حال توسعه، استعمار برای از هم گسیختگی فرهنگی به شدت تلاش می کند، بر عکس عمل خودشان را برای این کشورها القا و اجرایی نماید.

کارکرد های فرهنگی مساجد

مسجد در صدر اسلام به عنوان اولین و با اهمیت ترین نهاد اجتماعی دارای وظایف و کارکردهای چندی بود، به گونه ای که افزون بر مهم ترین کارکرد آن - عبادت - فعالیت های آموزشی، نظامی و سیاسی نیز در آن جریان داشت. مساجد بزرگ بعدی به ویژه در سده های میانه، فعالیت های گسترده تری از فعالیت های غیر عبادی یافتند (هیلن براند، ۱۳۸۰: ۴۲). مسجد نه تنها به عنوان جایگاه اصلی اجتماع مؤمنان برای برگزاری مراسم مورد استفاده بود، بلکه کانون معارف و احکام اسلامی، مرکز جهاد تبلیغاتی و ارشادی، قرارگاه سیاسی و اداره دولت نیز به شمار می رفت (زرگر، ۱۳۸۶: ۱۴). همچنین فعالیت های آموزشی، خدمات اجتماعی، نظامی، قضایی و فرهنگی نیز در مساجد صورت می گرفت که همه آنها با الگوبرداری از مسجد نبی اکرم (ص) شکل

گرفته اند. نحوه و حدود این فعالیت ها در فقه تبیین شده است (مهدوی نژاد و مشایخی، ۱۳۸۹).

از مباحث ضروری در شرایط فعلی در عرصه تعلیم و تربیت به ویژه در حوزه مطالعات اجتماعی بررسی شیوه های درونی کردن مفاهیم ارزشی در بین افراد است. مقصود از درونی کردن ارزش ها آن است که آن ارزش ها جزئی از وجدان شخصی شود که دانش آموزان با طیب خاطر و تمایل درونی، پذیرفته و به آنها عمل کنند. به عبارتی دانش آموز لذت و حلاوت آن ارزش ها را بچشد و لمس کند. اهمیت درونی کردن ارزش های اسلامی در دانش آموزان این است که اگر این ارزش ها درونی نگردد تا مادامی که زور و اجبار وجود داشته باشد دانش آموزان به صورت ظاهری نسبت به این ارزش ها اظهار قبول و وفاداری می کنند، اما هر وقت که احساس آزادی و اختیار کنند، بی اعتقادی خود را نسبت به این ارزش ها نشان می دهند و این امر سبب ترویج روحیه تملق، چاپلوسی، ظاهرسازی و نفاق در جامعه خواهد شد (خادمی، ۱۳۷۹: ۱۱). از این رو باید به درونی کردن این فرهنگ ایشار و شهادت اندیشید .

نتیجه گیری

در جمع بندی می توان گفت با توجه به اینکه آموزش و پرورش مهم ترین نهاد رسمی جامعه است که در کنار خانواده، عهده دار تعلیم و تربیت کودکان و نوجوانان از سطوح پیش دبستانی تا پایان دوره آموزش متوسطه است، همگان انتظار دارند که در راستای رشد اخلاقی و معنوی دانش آموزان که از نیازهای مهم زندگی امروزی است، نقش مؤثرتری ایفا کند.

یکی از اهداف راهبردی نظام جمهوری اسلامی ایران، گسترش فرهنگ ایشار و شهادت است. نظام آموزش و پرورش، نقش اساسی در گسترش و تقویت فرهنگ ایشار و

شهادت به عهده دارد. در نظام آموزشی جمهوری اسلامی ایران، کتاب های درسی، مهم ترین و پرکاربردترین ابزارها و رسانه های آموزشی است. تحلیل و بررسی کتاب های درسی برای تغییر و روزآمدی آنها اهمیت اساسی دارد .

مؤلفان و طراحان کتاب های درسی دوره ی متوسطه دوم، به مؤلفه های ایثار و شهادت توجه دقیق تری نمایند و از ظرفیت همه ی کتاب های درسی برای ترویج و تحکیم فرهنگ ایثار و شهادت استفاده شود.

اگر خواهان جامعه ای با فرهنگ متعالی اسلامی باشیم که در راس آن فرهنگ ایثار و شهادت می باشد، باید رسانه ما محتوایی متناسب با آن را داشته باشد. هم چنین ذائقه نسل جوان را بدانیم و بر اساس آن برنامه ریزی های لازم انجام دهیم.

مساجد نیز می توانند با ارایه ی برنامه های فرهنگی در گسترش فرهنگ ایثار و شهادت موثر واقع شوند .

منابع

- 1) آرمند، محمد (۱۳۸۷). بررسی مفاهیم ایثار و شهادت در کتاب های درسی دوره ابتدایی، راهنمایی و متوسطه. مجموعه مقالات همایش ملی ایثار و شهادت، فرصت ها و چالش ها در حوزه های فرهنگی، اقتصاد و سیاست. مازندران: دانشگاه مازندران.
- 2) احمدی، مجید (۱۳۸۷). بررسی نقش دوره راهنمایی کشور در انتقال فرهنگ شهادت، ایثار و جهاد بر اساس تحلیل محتوای درسی فرهنگ اسلامی، فارسی و علوم اجتماعی. مجموعه مقالات همایش ملی ترویج فرهنگ ایثار و شهادت. اصفهان: دانشگاه اصفهان.
- 3) اسکات، ویلیام (۱۳۹۱). تئوری حسابداری مالی. ترجمه علی پارسائیان، تهران: ترمه.

- (4) بیابانگرد، اسماعیل (۱۳۸۴). روشهای تحقیق در روان شناسی و علوم تربیتی. تهران: دوران.
- (5) بهالگردی، بهاره؛ سعیدی رضوانی، محمود و صحافیان، مهدی (۱۳۸۷). تأملی در میزانا استفاده از ظرفیت درس زبان و ادبیات فارسی (دوره متوسطه) در ترویج فرهنگ ایثار و شهادت. مجموعه مقالات همایش ملی ایثار و شهادت، فرصت ها و چالش ها در حوزه های فرهنگی، اقتصاد و سیاست، مازندران: دانشگاه مازندران.
- (6) جعفری هرندی، رضا و علی یزدخواستی (۱۳۹۳). «تحلیل میزان توجه به مفاهیم فرهنگ ایثار و شهادت در کتاب های درسی دوره آموزش عمومی». دوفصلنامه تربیت اسلامی. دوره 9. ش 18.
- (7) جمشیدیان، عبدالرسول و مهدی صادقیان (۱۳۸۷). تحلیل محتوای کتب دوره ابتدایی از نظر میزان توجه به متغیرهای فرهنگ ایثار و شهادت. مجموعه مقالات همایش ملی ترویج فرهنگ ایثار و شهادت. اصفهان: دانشگاه اصفهان.
- (8) حسن زاده، رمضان (۱۳۸۲). «نقش و کار کرد نهادهای آموزشی در انتقال ارزش های اجتماعی- فرهنگی». فصلنامه نوآوری های آموزشی دوره ۲. ش ۴.
- (9) مقدم زاده، علی؛ نجفی، حسن؛ سبحانی نژاد، مهدی؛ (۱۳۹۴). بررسی جایگاه الگوی مفهومی فرهنگ ایثار و شهادت و ارزیابی میزان تحقق آن در اهداف مصوب دوره متوسطه ی آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران. فصلنامه ی علمی پژوهشی پاسداری فرهنگی اسلامی دانشگاه افسری امام حسین، دوره ی ۵، شماره ی ۱۲، ص ۲۲-۱.
- (10) مرادی، تهمینه؛ (۱۴۰۰)، بررسی ادبیات مقاومت و شهادت طلبی در کتب فارسی متوسطه ی دوم، پژوهشنامه ی اورموزد، شماره ۵۷.
- (11) قاسمی، بهزاد؛ (۱۳۹۷)، ارزیابی تاثیر فرهنگ شهادت طلبی انقلاب اسلامی ایران در جهان اسلام و عرصه ی بین المللی. فصلنامه ی مطالعات سیاسی جهان اسلام، دوره ی ۷، شماره ی ۴، ص ۹۱-۱۱۳.
- (12) شهرکی پور، حسن؛ (۱۳۹۲)، بررسی محتوای کتب درسی دوره ی راهنمایی تحصیلی در گسترش فرهنگ ایثار و

- شهادت ، فصلنامه ی پژوهش در برنامه ریزی درسی ، دوره ی ۲ ، شماره ی ۱۰ ، ص ۹۷_۱۰۸ .
- (13) کرد نائیج، اسدالله ؛ خلیلی پالندی ، فرشته ؛ (۱۳۹۷) ، تاثیر فرهنگ ایثار و شهادت بر سرمایه ی اجتماعی با میانجی گری باور های دینی . فصلنامه ی علمی و پژوهش مدیریت اسلامی ، دوره ی ۲۶ ، شماره ی ۳ ، ص ۳۷_۵۸ .
- (14) موسی پور ، نعمت الله ؛ (۱۳۹۱) ، ترویج فرهنگ ایثار و شهادت به کمک برنامه ی درسی در دوره ی ابتدایی . فصلنامه ی تحقیقات فرهنگی ، دوره ی ۲ ، شماره ی ۳ ، ص ۱۰۳_۱۲۶ .
- (15) صمدی ، مهران ؛ طریحی ، ناصر ؛ (۱۳۹۷) ، مطالعه ی رابطه ی بین میزان مصرف رسانه ای نسل جوان و نگرش آنان به فرهنگ ایثار و شهادت ، فصلنامه ی مطالعات جامعه شناسی ، دوره ی ۸ ، شماره ی ۳۲ ، ص ۷۲_۵۳ .